

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Çukurova University

Journal of Faculty of Divinity

Cilt 7

Sayı 2

Temmuz - Aralık 2007

Ehl-i Sünnet Akait Kitaplarında Kullanılan Mizan ile İlgili Hadisler

Dr. Bekir TATLI*

Atrif / ©- Tatlı, B. (2007). Ehl-i Sünnet akait kitaplarında kullanılan mizan ile ilgili hadisler. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2), 133-146.

Özet- Bilindiği üzere insanlar âhiret âleminde bu dünyada yaptıkları işlerden hesaba çekilecekler ve bunun neticesinde iyilikleri ve kötülükleri değerlendirmeye tabi tutulacaktır. İşte bu değerlendirme safhasını ilgilendiren konulardan biri de amellerin tartılması işleminde kullanılacağı düşünülen "mizan"dır. Kelime olarak terazi diye de anlaşılabilir mizanın mahiyetinin ne olduğu konusunda akait kitaplarımızda bazı görüşler dile getirilmiştir. Bizim ilgi alanımız ise, Ehl-i Sünnet âlimlerine ait akait kitaplarında "mizan" konusunda hangi hadislerin delil getirildiği noktasıdır. Bu maksatla mümkün olduğunca en erken kaynaklardan başlayarak günümüze kadar bu konuda yazılmış eserler taranacak, hadisler tespit edilecek ve bunların sıhhat durumuna değinilecektir.

Anahtar Kelimeler- Hadis, mizan, terazi, âhiret, hesap, amellerin tartılması.

Giriş

Kıyametin kopmasından sonra başlayacak olan âhiret hayatında insanların karşılaştacağı şeylerden birinin de "mizan" denilen bir çeşit tartı olduğu bilinmektedir. Bunun, âhirette hesaptan sonra herkesin amellerini tartmaya mahsus ilâhî adalet ölçüsü olduğu, mahiyetinin ve içyüzünün bizce bilinmediği, dünyadaki ölçü âletlerinin hiçbirine benzemediği ifade edilir.¹

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı. btatli@cu.edu.tr

¹ Taftâzânî, *Şerhu'l-Akâid*, s. 48 (tercümeden s. 255), trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 1991; Kılavuz, A. Saim, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, s.221, İstanbul 1993.

Biz, bu konu ile ilgili hangi hadislerin delil olarak kullanıldığını araştırmaya çalışacağız. Öncelikle akait kitaplarımızda mizan konusunun nasıl yer aldığına bir bakmamızda fayda vardır:

Akait Kitaplarında Mizan Konusu

Elimizdeki en eski akait kitaplarından biri olan ve İmam-ı A'zâm Ebû Hanîfe'ye (v. 150) nispet edilen *el-Fıkhü'l-ekber* isimli meşhur eserde bu konu şöyle geçmektedir:

ووزن الأعمال بالميزان يوم القيامة حق

"Kıyâmet gününde amellerin mizanla tartılması (olayı) gerçektir."²

Görüldüğü gibi burada mizan hakkında herhangi bir bilgi verilmeksizin, onun hak olduğunun vurgulanmasıyla yetinilmiştir. Ayrıca bunun hak olduğuyula ilgili de âyet veya hadislerden delil getirilme yolu tercih edilmemiştir. Fakat Ebû Hanîfe'nin, diğer bir kitabında delil de zikrettiği görülmektedir:

والميزان حق لقوله تعالى: ونضع الموازين القسط ليوم القيامة

"Allah Teâlâ'nın şu âyeti³ gereği mizan haklıdır: Biz kıyâmet günü adâlet terazileri kurarız..."⁴

Ebû Hanîfe, burada sadece âyetten delil getirmiş, fakat herhangi bir hadise işaret etmemiştir.

İbn Ebî Âsım'ın, (v. 287) *es-Sünne* isimli kitabında mizân konusuna özel bir bab açıp bu konudaki hadisleri sıraladığı dikkatimizi çeker.⁵ Onun serdettiği hadislerden ilki Nevvâs b. Sem'ân el-Kilâbî'den⁶ gelmektedir. Onun söylediğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:

² Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-Ekber*, s. 17 (Neseff'nin *Akâid'i* ile birlikte), İstanbul 1988.

³ Enbiyâ, 21/47.

⁴ Ebû Hanîfe, *el-Vasiyye*, s. 90 (*İmam-ı Azam'ın Beş Eseri* içinde, çev. Mustafa Öz), İstanbul 1992.

⁵ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 361 vd., I-II, Beyrut 1400.

⁶ en-Nevvâs b. Sem'ân b. Hâlid el-Kilâbî/el-Ensârî, Şam'da ikamet etmiş meşhur bir sahâbîdir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 1009, no: 7250, Riyad 1416.

إن الميزان بيد الرحمن يرفع قوما ويخفض آخرين

"Kuşkusuz mizan Rahmân'ın elindedir; (onda) bir topluluğu yüceltir, diğerini alçaltır."⁷

İbn Ebî Âsım bu rivayetten sonra aynı anlamdaki Sebre b. Ebî Fâkihe el-Esedî⁸ ve Nuaym b. Hemmâr⁹ rivayetlerini vermekte ve bunların da sahih olduğunu ifade etmektedir.¹⁰

Müellifin Ebû Hureyre'den naklen verdiği diğer bir rivayet ise şu şekildedir:

يمين الله ملى لا يغيضها نفقة سحاء الليل والنهار وقال رأيتم ما أنفق منذ خلق السموات والأرض فإنه لا يغيض مما في يمينه وقال عرشه على الماء وبيده الأخرى الميزان يخفض ويرفع

"Allah'ın yemini/sağ eli doludur; harcamak onu azaltmaz, gece-gündüz çok cömerttir." Yine şöyle söyledi: "Gökleri ve yeri yarattığından beri harcadığı halde O'nun yeminindeki lerin azalmamasına ne dersiniz?" Ayrıca şöyle dedi: "O'nun Arş'ı suyun üzerindedir. Diğer elinde ise alçaltıp-yükselttiği mizan vardır."¹¹

İbn Ebî Âsım bu rivayetin Buhârî'nin şartına göre iyi (ceyyid)¹² olduğunu ve nitekim onun bunu tahrir ettiğini¹³; onunla beraber Müslim, Tirmizî¹⁴ ve Ahmed'in de kitaplarına aldık-

⁷ İbn Ebî Âsım, *age.*, II, 361. Müellif bu hadisin sahih olduğunu söylemektedir.

⁸ İsminin yazımı konusunda ihtilâf edilmiş olup, Sebre b. el-Fâkih, İbn Ebî'l-Fâkih, İbnü'l-Fâkihe veya İbn Ebî'l-Fâkihe şekillerinde yazılmıştır. Esed kabilesine mensup bir sahâbîdir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 364, no: 2221.

⁹ Ğatafânî bir sahâbî olup, Nuaym'ın babasının isminin Hemmâr/Hebbâr/Heddâr/Hammâr şeklinde birbirine yakın ifadelerle yazıldığı belirtilse de, çoğunluğun görüşüne göre Hemmâr olduğu söylenmiştir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 1007, no: 7226.

¹⁰ İbn Ebî Âsım, *age.*, II, 361-362.

¹¹ İbn Ebî Âsım, *age.*, II, 362.

¹² "Ceyyid" sözlükte "iyi ve güzel" anlamına gelen bir sıfat olup, terim olarak genellikle "sahih" karşılığı olarak kullanılır. Bununla birlikte Suyûtî gibi bu terimi sahihin karşılığı olarak görmeyen âlimler de vardır. Onlara göre ceyyid "hasen li-zâtihi" derecesinden yükselmiş ancak sahih derecesine erişip erişmediği konusunda tereddüt olan hadis türüdür. Bilgi için bkz. Uğur, Mücteba, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 55, Ankara 1992; Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 79-80, Ankara 1992; Aydın, Abdullah, *Hadis İstihlaları Sözlüğü*, s. 67, İstanbul 2006.

¹³ Buhârî, *Tefsîr* 174 (Hûd sûresi tefsiri).

¹⁴ Tirmizî, *Tefsîr* 6 (Mâide sûresi tefsiri).

larını ve bu hadisi Tirmizî'nin sahih saydığını haber vermektedir.

Bundan sonra İbn Ebî Âsım, mizanda ağır geleceği bildirilen **güzel ahlâkla, sübhânallâhi ve'l-hamdü lillâhi va'llâhu ekber** gibi bazı zikirlerle ilgili rivayetlere yer vermiş; mizan ile ilgili birçok sahih, meşhur rivayet bulunduğunu ve bu haberlerin ilmi gerekli kıldığını bildirmiştir.¹⁵

Mizan konusuna kitabında yer veren bir başka âlim, meşhur **Ebû Ca'fer et-Tahâvî**'dir. Fakat onun bu konudaki cümleleri de oldukça kısadır:

ونؤمن بالبعث وجزاء الأعمال يوم القيامة والعرض والحساب وقراءة الكتاب والثواب
والعقاب والصراط والميزان

"Kıyamet gününde tekrar dirilişe, amellerin karşılığının verileceğine, arza, hesaba, defterlerin okunmasına, sevaba, cezaya, sırâta ve **mizana** inanırız."¹⁶

Tahâvî, inanılması gereken hususlardan olarak zikrettiği şeylerden hiçbirini için ve bu arada mizan için de herhangi bir delil gösterme gereği duymamıştır. Fakat Tahâvî'nin bu eseri üzerine yazılan bir şerhte, âyetlerden ve hadislerden deliller de zikredilmiştir.¹⁷ Enbiyâ ve Müminûn surelerinden delil olarak verilen âyetler şunlardır:

"Biz kıyâmet günü için adâlet terâzileri kurarız. Artık kimseye, hiçbir şekilde haksızlık edilmez. (Yapılan iş) bir hardal tanesi kadar dahi olsa, onu (adalet terazisine) getiririz. Hesap gören olarak biz (herkese) yeteriz."¹⁸

"Artık kimlerin (sevap) tartıları ağır basarsa, işte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir. Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir; (çünkü onlar) ebedî cehennemdedirler."¹⁹

Daha sonra bu konuda Sünnetten de deliller olduğu ifade edilmiş ve bazı rivayetle-

¹⁵ İbn Ebî Âsım, *age.*, II, 363.

¹⁶ Tahâvî, *el-Akîdetü't-Tahâviyye*, s. 23, Beyrut 1414/1993.

¹⁷ *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, s. 472 vd., thrc. M. Nâsiruddîn el-Elbânî, Beyrut 1392.

¹⁸ Enbiyâ, 21/47.

¹⁹ Müminûn, 23/102-103.

re değinilmiştir. Müellif, Ahmed b. Hanbel'in Ebû Abdirrahman el-Hubullî'den²⁰ naklen tahrîc ettiği bir rivayete göre mizanın gözle görülen iki tane kefesi olduğunun anlaşıldığını bu uzun hadisi zikrederek söylemektedir.²¹

Zikredilen diğer bir hadis ise şu şekildedir:

توضع الموازين يوم القيامة فيوتى بالرجل فيوضع في كفة

"Kiyamet gününde teraziler kurulur ve adam getirilip bir kefeye konur..."²²

Buradaki bilgiye göre terazinin kefesine sadece amellerin değil, onlarla beraber amel sahiplerinin de konulacağı anlaşılmaktadır. Elbânî, Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bu hadisin²³ isnatta yer alan İbn Lehîa sebebiyle sahih olmadığını; çünkü onun hâfızasının zayıf olduğunu ve teferrüd ettiğinde ihticâc edilemeyeceğini söylemiştir.²⁴ Buna karşılık Ahmed Muhammed Şâkir, bu râvinin sika olduğunu dile getirir ve hadisinin sahih olduğu noktasında ısrarcı davranır.²⁵

Şârihin, İbn Hanbel'den²⁶ İbn Mes'ûd vasıtasıyla naklettiği diğer bir hadise göre de,

²⁰ Ebû Abdirrahman Abdullah b. Yezîd el-Meâfirî el-Hubullî, hicrî 100 senesinde Afrika'da vefat etmiş sika bir râvidir. Bkz. İbn Hacer, *Takribu't-Tehzîb*, s. 558, no: 3736.

²¹ *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, s. 472.

²² *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, s. 473.

²³ Ahmed, *Müsned*, II, 221, I-VI Mısır ts.

²⁴ *Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye*, s. 473.

²⁵ Ahmed Muhammed Şâkir'in, *Sünenu't-Tirmizî*'ye yapmış olduğu tahkikte belirttiğine göre Ebû Abdirrahman Abdullah b. Lehîa b. Ukbe el-Ğâfiqî el-Misrî, kadılık görevinde bulunmuş olan fakih bir âlimdir. Her ne kadar birçokları delilsiz olarak onun hafızası hakkında ileri geri konuşmuşlarsa da, çeşitli hadislerinin incelenmesi ve âlimlerin onun hakkındaki yorumlarının değerlendirilmesi sonucu İbn Lehîa'nın hadisinin sahih olduğu ağır basmaktadır. Onun rivâyetindeki zafiyet kendisinden değil, ondan önceki veya sonraki râviden kaynaklanmakta olup, o da her âlim ve râvinin yanıldığı kadar zaman zaman yanılabilir. Bu anlamda onun hakkında Ahmed b. Hanbel'in: "Hadisinin çokluğu, zabtı ve itkânı konusunda Mısır'da İbn Lehîa gibisi var mı ki!" şeklindeki beyanı oldukça dikkat çekicidir. (Bkz. Ahmed Muhammed Şâkir, *Sünenu't-Tirmizî*, I, 16, Tahâret 7, no: 10'un dipnotu.) Ahmed b. Hanbel'in mezkûr sözü için bkz. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 329, I-XIV, Beyrut 1404/1984.

²⁶ Ahmed, *age.*, I, 420.

erak ağacından yapılan misvakın mizanda ağır geleceği ifade edilmiştir.²⁷

Bu rivayetleri serdettikten sonra şârih, mizanın kefesine sadece amellerin konulacağına dair de rivayetler bulunduğunu ifade etmektedir. Onun verdiği rivayetlerden biri şöyledir:

الطهور شطر الإيمان والحمد لله تملأ الميزان

"Temizlik imanın yarısıdır; Allah'a hamdetmek ise mizanı doldurur."²⁸

Nakledilen diğer bir hadis ise şu şekildedir:

كلمتان خفيفتان على اللسان حبيبتان إلى الرحمن ثقيلتان في الميزان: سبحان الله وبحمده سبحان الله العظيم

"Dile hafif, Rahmân'a sevimli ve mizanda ağır gelen iki cümle vardır: Allah'ı O'na hamd ederek tesbîh ederim; Yüce Allah her türlü eksiklikten münezzehtir."²⁹

Şârihin Beyhakî'den naklettiği fakat ondan önce Ebû Nuaym'ın da kitabına aldığı başka bir rivayet de şöyledir:

يوثى بابن آدم يوم القيامة فيوقف بين كفتي الميزان ويوكل به ملك به ثقل ميزانه نادى الملك بصوت يسمع الخلاق سعد فلان سعادة لا يشقى بعدها أبدا وإن خفت ميزانه نادى الملك بصوت يسمع الخلاق شقى فلان شقاوة لا يسعد بعدها أبدا

"Kiyamet günü âdemoğlu getirilir, mizanın iki kefesi arasına konulur. Ayrıca ona bir melek tayin edilir. Eğer terazisi ağır gelirse, melek yaratılmışlara duyurabileceği bir sesle şöyle bağırrır: Filan kişi, son derece saadete ulaştı; artık ondan sonra asla sapıklığa düşmez! Eğer terazisi hafif gelirse, melek yine varlıklara duyurabileceği bir sesle şöyle bağırrır: Filan kişi, tam bir azgınlığa düşmüştür; bundan sonra asla saadete ulaşamaz!"³⁰

²⁷ Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye, s. 473.

²⁸ Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye, s. 474. Elbânî bu hadise sahih demektedir. Hadis için bkz. Müslim, Tahâret 1; Tirmizî, Deavât 86.

²⁹ Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye, s. 474. Hadis için bkz. Buhârî, Deavât 65; Müslim, Zikr 31; İbn Mâce, Edeb 56.

³⁰ Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye, s. 474. Rivâyet için bkz. Ebû Nuaym, Hilyetü'l-evliyâ, VI,174. Ebû Nuaym, isnadda yer alan Dâvûd b. el-Muhabber'in bu rivayette tek kaldığını ifade eder. İbn Hacer de, 206 senesinde ölen bu kişinin *metrûk* ve onun tasnif ettiği *Kitâbu'l-akl* isimli eserini

Belirttiğimiz üzere, bu rivayetin sahih kabul edilmesi mümkün görünmemektedir.

İbn Mende (v. 395) *el-İmân* isimli kitabında, kıyamete ve hesaba inanmanın vacip olduğuna dair açtığı babda mizan konusuna da yer vermiş; bu kısımda ilk olarak meşhûr *Cibrîl Hadisi*'ne³¹ değinmiştir.³² Fakat müellif hadisin metnini bu kısımda vermemiş, başka bir yerde nakletmiştir.³³ Yahyâ b. Mende, mizan konusunu bu bölümde hatırlatmak suretiyle, buna imanın da vucûbiyetini (vacip olduğunu) göstermek istemiş olmalıdır.

Onun değindiği Cibrîl hadisi birçok hadis kitabında zikredilmektedir. Fakat Cibrîl Hadisi'nin bütün tariklerinde mizandan bahis yoktur. Bu meşhur hadiste mizan meselesi, Cibrîl'in Hz. Peygamber'e sorduğu: "*İman nedir?*" sorusunun cevabında -bazı tariklerde- karşımıza çıkmaktadır. Onun zikredildiği rivâyetlerden biri şöyledir:

قال يا رسول الله فحدثني ما الإيمان قال الإيمان أن تؤمن بالله واليوم الآخر والملائكة والكتاب والنبیین وتؤمن بالموت وبالحياة بعد الموت وتؤمن بالجنة والنار والحساب والميزان وتؤمن بالقدر كله خيره وشره

"Dedi ki: Ya Rasûlallah! Bana imanın ne olduğunu anlat! O da şöyle cevap verdi: İman; Allah'a, âhiret gününe, meleklerle, kitaba, peygamberlere, ölüme, ölümden sonraki hayata, cennete-cehenneme, hesaba, **mizana** ve bir bütün olarak hayıryla-şerriyle kadere inanmandır..."³⁴

Müracaat ettiğimiz bir başka âlim, *el-Akâid* yazarı meşhur **Ömer en-Neseî**'dir (v. 537/1142). Söz konusu eserinde müellif, mizan konusunu çok kısa bir şekilde dile getirip: **والوزن حق** demekle yetinmiş, âyet veya hadislerden herhangi bir delil getirme ihtiyacı

mevzu rivayetlerle dolu olduğunu söyler. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 308, no: 1820. Elbânî de söz konusu rivayetin **mevzû** olduğunu ifade etmiştir.

³¹ Cibrîl hadisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tatlı, Bekir, *Hadis Tekniği Açısından Cibrîl Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005; a.mlf. *Cibrîl Hadisi ve İslâm Düşüncesine Yansımaları*, Adana 2009.

³² İbn Mende, *el-İmân*, II, 978, I-II, Beyrut 1406.

³³ İbn Mende, *age.*, I, 146, 148.

³⁴ Ahmed, *Müsned*, I, 319; IV, 129, 164. Rivayetin geçtiği diğer bazı kaynaklar için bkz. Hâris, *Müsned*, I,155, I-II, Medîne 1413/1992; Rûyânî, *Müsned*, II,417, I-II, Kâhire 1416; İbn Hibbân, *Sahih*, I,398, I-XVIII, Beyrut 1414/1993.

hissetmemiştir.³⁵

Bu kitap üzerine yazılmış en meşhur şerhlerden biri olan *Şerhu'l-Akâid*'in yazarı **Sa'duddîn Taftâzânî** (v. 797) de bu konu üzerinde fazla durmamış; mizana delil olarak bizim de daha önce zikrettiğimiz A'râf suresinde geçen âyete değinmiş, buna ilaveten bir hadis vermemiştir. Sadece, Mu'tezile'nin bir itirazına cevap verirken, tartılacak olan şeyin amel defterleri olduğuna dair hadislerin mevcudiyetini hatırlatmakla yetinmiştir.³⁶

Neseî'nin kitabını şerheden diğer bir âlim de **Ramazan Efendi**'dir. Bu şârih, Neseî'nin konuyla ilgili metnini açıklarken İbn Abbas'tan gelen bir rivayeti şöyle nakletmektedir:

يوزن الحسنات والسيئات في الميزان فاما المؤمن فيؤتى عمله في أحسن صورة فيثقل حسناته على سيئاته وأما الكافر فيؤتى بعمله في أقبح صورة وينقل سيئاته على حسناته

İbn Abbas dedi ki: "İyilikler ve kötülükler mizanda tartılır. Mümine gelince; onun ameli en güzel surette getirilir, iyilikleri kötülüklerine ağır basar. Kâfirin ise ameli en çirkin surette getirilir ve kötülükleri iyiliklerine ağır basar."³⁷

Bundan sonra şârih Ramazan Efendi, Hz. Ebû Bekir'den gelen bir sözü nakletmiştir ki buna göre o, kıyamet gününde terazinin ağır veya hafif gelmesini, bu dünyadayken insanın Hakk'a ittibâ edip etmemesine bağlamıştır.³⁸

Mizan konusunu ele alan âlimlerimizden bir diğeri **Nüreddin es-Sâbûnî**'dir (v. 580). Bu meşhur âlim konuyu kısaca şöyle ele almıştır:

وكذا الميزان حق لقوله تعالى: والوزن يومئذ الحق

"Aynı şekilde Allah Teâlâ'nın: O gün tartı haktır, âyeti³⁹ gereği mizan haktır."⁴⁰ Burada Sâbûnî de, delil olarak sadece bir âyeti göstermiş, herhangi bir hadis nakletmemiştir.

³⁵ Neseî, *Akâid*, s. 4 (Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-Ekber* isimli eseriyle birlikte), İstanbul 1988.

³⁶ Taftâzânî, *Şerhu'l-Akâid*, s. 48.

³⁷ Ramazan Efendi, *Şerhu Şerhi Akâid*, s. 229, Matbaa-i Âmiri, ts.. Şârih, bu haberin sıhhati hakkında herhangi bir yorumda bulunmamıştır.

³⁸ Ramazan Efendi, *age.*, s. 230.

³⁹ A'râf, 7/8.

⁴⁰ Sâbûnî, *el-Bidâye fî usûlî'd-dîn*, s. 92, trc. Bekir Topaloğlu, Ankara 1991.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz ki; genelde akait kitaplarımızda kıyamet gününde amellerin tartılmasının hak olduğu kısaca ifade edilmiş; bu konudaki hadisleri ayrıntılı bir şekilde ele alarak delillendirme yoluna pek gidilmemiştir. Bunun ana sebebi, konuyla ilgili âyetlerin yeterli görülmesi olabilir. Bununla birlikte zaman zaman hadislere müracaat edenler de olmuştur. Hatta bu konuda bazen uydurma rivayetlerin de kullanıldığını görmekteyiz.

Bu çalışma sonunda bizim kanaatimiz odur ki; âhirette amellerin bir şekilde ölçülüp tartılacağı ve inceden inceye değerlendirileceği hususu kesin olsa da, bunun ne şekilde gerçekleşeceği noktasında kesin bir şey söyleyebilmek zordur. Her şeyden önce, bu dünya şartlarında gayb âleminin sınırları içinde yer alan âhiret hakkında yapacağımız her yorum eksik kalacaktır. Bu nedenle o âlemin şartlarını bilmeden, fazla ileri giderek ve bugün kullandığımız çeşitli aletlere/eşyalara benzeterek mizan vb. konuları açıklamamız mümkün görünmemektedir. Mizan denilen şey, gerçekten de iki kefesi olan bir tartı mıdır, amellerin tartılması için illa da bu gibi aletlere ihtiyaç var mıdır, tartışılabilir. Bize göre Kur'ân ve Hz. Peygamber, insanları sorumluluğa davet ederek yapılan işlerden mutlaka hesaba çekileceklerini hatırlatmış ve bu esnada zaman zaman sembolik ifadeler kullanmıştır. Bu, bir nevi anlatımda konuyu muhatabın bilgi seviyesine indirgemek anlamına gelmektedir. İnsanların daha kolay anlamaları için Hz. Peygamber bazı teşbihlerde bulunmuşsa da, onun asıl vurgulamak istediği hususun, teşbihin ötesindeki anlam olduğunu düşünebiliriz. Dolayısıyla, bizler için ölçme aletinin şekli veya neye benzediği değil, ona konu olacak amellerimizin kalite itibarıyla üst düzeyde olması önemli olmalıdır. Zaten âyetlerde, Hz. Peygamber'in beyanlarında ve akait kitaplarında ön plâna çıkan ve vurgulanan, âhirette amellerin tartılmasının hak olduğu konusudur. Bundan ötesi şu an için bizleri fazla ilgilendirmemelidir.

Çalışmamızın sonunda, yukarıda zikrettiklerimizden hariç, hadis kitaplarında mizan ile ilgili mevcut olan bazı hadislere de değinmek istiyoruz:

ما من شيء يوضع في الميزان أثقل من حسن الخلق وإن صاحب حسن الخلق ليبلغ به درجة صاحب الصوم والصلاة

"Mizan'a konulup da güzel ahlâktan daha ağır gelen hiçbir şey yoktur. Güzel ahlâk

sahibi, onun sebebiyle oruç tutanların ve namaz kılanların derecesine ulaşır.”⁴¹

أول ما يوضع في الميزان الخلق الحسن

“Mizan'a konulacak ilk şey, güzel ahlâktır.”⁴²

ان النبي صلى الله عليه وسلم قال ذات يوم من رأى منكم رؤيا فقال رجل أنا رأيت كأن ميزانا نزل من السماء فوزنت أنت وأبو بكر فرجحت أنت بأبي بكر ووزن أبو بكر وعمر فرجح أبو بكر ووزن عمر وعثمان فرجح عمر ثم رفع الميزان فرأينا الكراهية في وجه رسول الله صلى الله عليه وسلم

“Peygamber (s.a.) bir gün, ‘Sizden rüya gören oldu mu?’ diye sordu. Adamın biri şöyle dedi: Ben şöyle bir şey gördüm: Sanki gökten bir mizan (terazi) indi; sen ve Ebû Bekir tartıldınız, sen Ebû Bekir’e ağır bastın. Ebû Bekir ve Ömer tartıldı; Ebû Bekir ağır geldi. Ömer ve Osman tartıldı; Ömer ağır bastı. Sonra mizan yükseldi. Bunun üzerine biz, Hz. Peygamber’in yüzündeki hoşnutsuzluğu gördük!”⁴³

عن عائشة أنها ذكرت النار فبكت فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ما يبكيك قالت ذكرت النار فبكيت فهل تذكرون أهليكم يوم القيامة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم أما في ثلاثة مواطن فلا يذكر أحد أحدا عند الميزان حتى يعلم أخف ميزانه أو يتقل وعند الكتاب حين يقال هاوم أقرؤا كتابيه حتى يعلم أين يقع كتابه أفي يمينه أم في شماله أم من وراء ظهره وعند الصراط إذا وضع بين ظهري جهنم

Hız. Aşşeden nakledildiğine göre, kendisi cehennemi hatırladığında ağıladı. Bunun üzerine Hız. Peygamber: “Niçin ağıladın?” diye sordu. O da şöyle cevap verdi: “Cehennemi hatırladım da, kıyamet günü acaba ailenizi hatırlayacak mısınız? diye ağıladım.” Hız. Peygamber de şöyle karşılık verdi: “Üç yerde hiç kimse başkasını hatırlamaz: (Birincisi) **mizan** başında; terazisi hafif mi gelecek yoksa ağır mı, bunu anlayıncaya kadar. (İkincisi) ‘Alın kitabı okuyun!’⁴⁴ denilip de kitabının nerede, sağ tarafında mı, sol tarafında mı, yoksa arkasında mı

⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 211, I-V, Riyad 1409; Ebû Dâvûd, *Edeb* 8; Tirmizî, *Birr ve Sıla* 62. (Tirmizî, bu rivayetin bu vecihten garîb bir hadis olduğunu söylemiştir.)

⁴² İbn Ebî Şeybe, *age.*, V, 212.

⁴³ İbn Ebî Şeybe, *age.*, VI, 176, 352; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 9; Tirmizî, *Rüyâ* 10. (Hasen-sahih bir hadis olduğunu ifade etmiştir.)

⁴⁴ Hâkka, 69/19.

olduğunu anlayacağı, kitabın verilmesi anında. (Üçüncüsü) sırat, cehennemın önüne konulduğu anda.”⁴⁵

إسباغ الوضوء شرط الإيمان والحمد لله تملأ الميزان والتسبيح والتكبير يملأ السماوات والأرض
والصلاة نور والزكاة برهان والصبر ضياء والقرآن حجة لك أو عليك

“Abdesti eksiksiz almak, imanın yarısıdır; Allah'a hamd etmek, mizanı doldurur. Tesbîh ve tekbîr ise, gökleri ve yeri doldurur. Namaz nur, zekât burhân, sabır ışık, Kur'an ise senin lehinde veya aleyhinde bir hüccettir.”⁴⁶

التسبيح نصف الميزان والحمد يملؤه والتكبير يملأ ما بين السماء والأرض والصوم نصف الصبر
والطهور نصف الإيمان

“Tesbîh, Mizan'ın yarısıdır. Allah'a hamd etmek de onu doldurur. Tekbîr ise, gökle yer arasını doldurur. Oruç sabrın yarısı; temizlik ise imanın yarısıdır.”⁴⁷

⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 88; Ebû Dâvûd, *Sünnet* 28.

⁴⁶ İbn Mâce, *Tahâret* 5; Nesâî, *Zekât* 1.

⁴⁷ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, XI, 296, Beyrut 1403.

Bibliyografya

Ahmed, Ebû Abdillâh İbn Hanbel eş-Şeybânî (v. 241), *Müsned*, I-VI, Mısır ts.

Aydınlı, Abdullah, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 2006.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Cu'fî (v. 256), *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VII, Beyrut 1410/1990.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (v. 275), *Sünenu Ebî Dâvûd*, I-III, Beyrut 1409/1988.

Ebû Hanîfe, İmam A'zâm Nu'mân b. Sâbit (v. 150), *el-Fıkhu'l-Ekber* (Nesefî'nin *Akâid*'i ile birlikte), İstanbul 1988.

-----, *el-Vasiyye (İmam-ı Azam'ın Beş Eseri içinde, çev. Mustafa Öz)*, İstanbul 1992.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430), *Hilyetu'l-evliyâ*, I-X, Beyrut 1405.

Hâris, İbn Ebî Usâme (v. 282), *Müsned*, I-II, Medîne 1413/1992.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Ebî Âsım eş-Şeybânî (v. 287), *es-Sünne*, I-II, Beyrut 1400.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Abdillâh b. Muhammed el-Kûfî (v. 235), *Kitâbu'l-musannef fil-ehâdis ve'l-âsâr*, I-VII, Riyad 1409.

İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî (v. 852), *Tehzibu't-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut 1404/1984.

-----, *Takribu't-Tehzîb*, Riyâd, 1416.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (v. 354), *Sahih*, I-XVIII, Beyrut 1414/1993.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (v. 273), *Sünenu İbn Mâce*, I-II, Kâhira ts.

İbn Mende, Muhammed b. İshâk b. Yahyâ b. Mende (v. 395), *el-İmân*, I-II, Beyrut 1406.

Kılavuz, A. Saim, *Anahatlarıyla İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, İstanbul 1993.

Koçyiğit, Talat, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.

Ma'mer b. Râşid el-Ezdî (v. 151), *el-Câmi'*, (Abdurrezzak'ın *el-Musannef* adlı eserinin sonunda) I-II, Beyrut 1403.

- Müslim**, Ebû'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî (v. 261), *Sahîhu Müslim*, I-V, Beyrut, ts.
- Nesefî**, *Akâid*, (Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-Ekber* isimli eseriyle birlikte), İstanbul 1988.
- Ramazan Efendi**, *Şerhu Şerhi Akâid*, Matbaa-i Âmire, ts.
- Rûyânî**, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn er-Rûyânî (v. 307), *Müsned*, I-II, Kâhire 1416.
- Sâbü'nî**, Nureddin Ahmed b. Mahmud (v. 580/1194), *el-Bidâye fi usûli'd-dîn*, trc. Bekir Topaloğlu, Ankara 1991.
- Şerhu'l-Akâidetü't-Tahâviyye*, (Müellifi belli değil), thrc. M. Nâsiruddîn el-Elbânî, Beyrut 1392.
- Şâkir**, Ahmed Muhammed, *Sünenu't-Tirmizî'nin tahkik ve şerhi*, I-V, Beyrut ts.
- Taftâzânî**, Sa'duddîn Mes'ûd b. Ömer (v. 797/1395), *Şerhu'l-Akâid*, trc. Süleyman Uludağ, İstanbul 1991.
- Tahâvî**, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Misrî el-Hanefî (v. 321/933), *el-Akâidetü't-Tahâviyye*, Beyrut 1414/1993.
- Tatlı**, Bekir, *Hadis Tekniği Açısından Cibril Hadisi ve İslâm Düşüncesi'ne Yansımaları* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.
- , *Cibril Hadisi ve İslâm Düşüncesi'ne Yansımaları*, Adana 2009.
- Tirmizî**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (v. 279), *el-Câmiu's-Sahîh (Sünenu't-Tirmizî)*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-V, Beyrut ts.
- Uğur**, Mücteba, *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.

The Narrations about "Mizan" (Balance) Used in Books of Belief of Ahl Al Sunnah.

Citation/©- Tatlı, B. (2007). The narrations about "Mizan" (Balance) used in books of belief of Ahl Al Sunnah. *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 7 (2), 133-146.

Abstract- *We know that all people will be crossed-examine from their good or bad works in the world in the day of resurrection of the death. One of the subjects about this period is "mizan" which is thought that it will be used for balancing of the works. As a word, mizan means balance. In books of belief of Ahl Al Sunnah the scholars explain some opinions about the subjects of mizan and its essence. And we are interesting for narrations/ahadiths of Muhammad last Prophet (p.b.u.h.) about mizan and their effects in books of belief. In this article we will search these narrations and examine theirs situation in point of truth in the earliest books about Ahl Al Sunnah belief.*

Key Words- *Hadith/narration, mizan, balance, doomsday, calculation, weigh of the works.*